

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIMI – INNOVATSION
RIVOJLANISH YO'LIDA**

**HIGHER EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN – ON
THE PATH OF INNOVATION
DEVELOPMENT**

**XALQARO ILMIY VA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
MATERIALLARI**

**MATERIALS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE**

Kokand, may 2024

Shu bilan birga, jahon hamjamiyatining e’tiborini suv masalalariga, toza ichimlik suviga talab muhimligi, toza ichimlik suvidan barqaror foydalanish uslublarini targ‘ibot qilish masalalariga jalb etish maqsadida BMT Atrof-muhit va rivojlanish bo‘yicha konferensiyasining (Rio de Janeyro shahri, 1992 yil) qaroriga muvofiq, har yili 22 mart - Butunjahon Suv resurslari kuni (World Water Day) sifatida nishonlanib kelinadi. Xususan, BMT Bosh Assambleyasining 2010 yil 20 dekabrda bo‘lib o‘tgan 69-yalpi yig‘ilishida qabul qilingan A/RES/65/154-conli Rezolyusiyaga muvofiq 2013 yil «Suv bo‘yicha hamkorlik xalqaro yili» («International Year of Water Cooperation») deb e’lon qilindi.

Bu sohadagi ishlarni davom ettirish va dala sharoitida suv tejamkorligiga erishish uchun katta maydonlarda yetishtiriladigan ekinlar paxta va g‘allani sug‘orish uchun maxsus kasb yo‘nalishiga ega bo‘lgan suvchilarni tayyorlash (o‘qitish) lozim. Har bir tumandagi qishloq xo‘jaligi yoki irrigatsiya va melioratsiya kollejlari qoshida muntazam faoliyat yurituvchi suvchilarni o‘qitish kurslarini tashkil etib, uning bitiruvchilariga tegishli sertifikat berilishi lozim. Faqat sertifikatli suvchisi bor fermerlar bilan suv yetkazib berish bo‘yicha shartnomalar tuzish tizimiga o‘tilishi dalalarda suv yo‘qotilishining oldini oladi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kundagi mavjud turli xil muammolarning asosiy sababchisi suv hisoblanadi. Shu bois, mavjud suv iste’molchilari uyushmalarini o‘rganib, ularni har bir sug‘orish tarmoqlari bo‘yicha ma’suliyatini oshirish, har bir tumanlararo kanallar bo‘yicha suv iste’molchilari uyushmalarining birlashmalarini tuzish va ularni ushbu kanallar bo‘yicha suv boshqaruvida ishtirok etishini ta’minlash-ularning xududlarida suv resurslarini oqilona boshqarish, suv resurslarining samaradorligiga erishish imkonini beradi. Zero, mamlakatimizda har bir tomchi suvni ko‘z-qorachig‘iday asrashimiz, bu bizning– kelajak avlodlarimiz oldidagi burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yunusov H., Mamatova Z. Transchegaraviy daryolar va yirik to‘g‘onlar: tahdidlar, talafotlar va xavfsizlik choralari. -Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015 yil
2. Mahmudov O. Suv resurslaridan tejamli foydalanish hayotiy zaruriyat // O‘zbekiston ovozi, 2013 yil 28 mart.
3. www.lex.uz
4. www.norma.uz

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОНДА СУВНИ ТЕЖОВЧИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЖОРИЙ ҚИЛИНИШИ

Шомуротов Шарофиддин Шукуржон ўғли
Қўқон давлат педагогика институти ўқитувчиси.
e-mail: sharofiddin.shomurotov@gmail.com

Бугунги кунда мамлакатимизда сув хўжалиги соҳасига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги билан Корея халқаро ҳамкорлик агентлиги (КОИСА) ўртасида имзоланган битимга мувофиқ, республикамизнинг асосий сув объектларига замонавий «Смарт Ватер» («Ақлли сув») тизими жорий қилинмоқда.

«Ақлли сув» тизимининг замонавий қурилмалари объектдаги сув сарфи, об-ҳаво, ёғингарчилик ва бошқа маълумотларни онлайн режимда фото ва видеоматериалларни вазирликда ташкил этилган ягона мониторинг ва кузатув марказига узатиб туради. Ушбу маълумотлар тезкор қайта ишланиб, керакли фойдаланувчиларга интернет ёки локал алоқа орқали узатилиши мумкин. Келгусида «Ақлли сув» тизимини республиканинг барча суғориш тармоқларига кенг татбиқ этиш режалаштирилган.

Сув хўжалиги вазирлигига Жанубий Кореянинг 7 миллион долларлик гранти ҳисобидан 61 та сув хўжалиги объектида сув сарфини онлайн кузатиш имконини берувчи «Ақлли сув» тизимини жорий этиш вазифаси юклатилди. Келгуси йили 120 та ва 2023 йилгача 300 та объектда ушбу тизим татбиқ этилади [2].

Шу билан бирга, глобал иқлим ўзгариши, аҳоли сонининг ва иқтисодиёт тармоқларининг ўсиши, уларнинг сувга бўлган талаби йил сайин ошиб бориши туфайли сув ресурсларининг тақчиллиги йилдан-йилга кучайиб бормоқда. Фойдаланилган ўртача йиллик сув миқдори 51-53 миллиард куб метрни, жумладан, 97,2 фоизи дарё ва сойлардан, 1,9 фоизи коллектор тармоқларидан, 0,9 фоизи эса ер остидан фойдаланиб, ажратилган сув олиш лимитига нисбатан 20 фоизга қисқарган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2020 йил 10 июлдаги 6024-сонли Фармонида кўра, Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги соҳасида 2030 йилга қадар амалга ошириладиган қуйидаги кўрсаткичлар белгилаб берилган эди:

- суғориш тизимларининг фойдали иш коэффициенти 0.63 дан 0.73 гача ошириш;
- сув таъминоти паст бўлган суғориладиган ер майдонларининг 560 минг гектардан 190 минг гектаргача камайтириш;
- шўрланган суғориладиган ер майдонларини 226 минг гектарга камайтириш;
- Сув хўжалиги вазирлиги тизимидаги насос станцияларининг йиллик электр энергияси истеъмолини 25 фоизга камайтириш;
- барча ирригация тизими объектларига “Ақлли сув” сув ўлчаш ва назорат қилиш қурилмалари ўрнатилиб, сув ҳисобини юритишда рақамли технологияларни жорий қилиш;
- 100 та йирик сув хўжалиги объектларида сувни бошқариш жараёнларини автоматлаштириш;

- қишлоқ хўжалиги экинларини суғоришда сувни тежовчи технологиялар билан қамраб олинган ерларнинг умумий майдонини 2 миллион гектаргача, шу жумладан томчилатиб суғориш технологияси қамровини 600 минг гектаргача етказиш;

- сув хўжалигида давлат-хусусий шерикчилик тамойили асосида 50 та лойихани амалга ошириш зарурлиги белгилаб берилди.

Шундан келиб чиқиб, Республикада 2020-2030 йилларда аҳолини ва иқтисодиётнинг барча тармоқларини сув билан барқарор таъминлаш, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, сув хўжалигига бозор тамойиллари ва механизмларини ҳамда рақамли технологияларни кенг жорий этиш, сув хўжалиги объектларининг ишончли ишлашини таъминлаш ҳамда ер ва сув ресурсларидан фойдаланишда самарадорликни ошириш зарурлиги белгилаб берилди.

2019 йил 19 сентябрда Президент Шавкат Мирзиёев сув ресурсларини бошқариш тизимини ислоҳ қилиш ва сувдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш масалалари бўйича йиғилиш ўтказди. Йиғилишда суғоришдаги йўқотишларни қисқартириш, ажратилаётган бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш масалалари муҳокама қилинди. Йиғилиш давомида Президентимиз томонидан қишлоқ хўжалиги соҳасидаги қатор камчиликларга эътибор берилди:

- 3,2 миллион гектар ерга 46 миллиард куб метр сув сарфланиб, унинг 60 фоизи экинларга етиб борапти, холос. Чунки жами 180 минг километр суғориш тармоқларининг 23 фоизи бетон қопламали бўлиб, улар ҳам 30-35 йилдан буён деярли янгиланмаган. Яна бир сабаби - экин майдонларининг 98 фоизи эскича услубда суғорилаётгани, экинлар номақбул жойлаштирилаётганидир.

- Сувдан самарали фойдаланиш, ҳисобини юритиш, ирригация тармоқларида сув тежовчи янги технологияларни қўллаш бўйича ҳеч бир ташкилот талаб қўймапти[2]. Шу боис ҳудудларнинг сув таъминоти ва уни тежаш имкониятидан келиб чиқиб, экинларни жойлаштиришнинг такомиллаштирилган тизимини ишлаб чиқиш зарурлиги таъкидлаб ўтилди.

Мамлакатимизда сув ресурсларидан тежаб-тергаб фойдаланиш, қишлоқ хўжалиги тармоқларини замонавий мезонлар асосида ривожлантириш бўйича дастурлар ҳаётга татбиқ этилмоқда. Ушбу амалга оширилаётган ислохотларни Фарғона вилояти мисолида кўриб чиқадиган бўлсак, 2020 йили Фарғона вилоятида 7,5 минг гектар, 2021 йили эса 30,2 минг гектар майдонда сув тежовчи технологиялар жорий этиш режалаштирилган. Шу йилнинг якунига қадар 38,4 минг гектар майдоннинг сув таъминоти ҳамда 52,9 минг гектар ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, 7 та сув иншоотида сув ҳисобини юритиш, 305 та насос станцияси ва тик кудукларда электр энергияси истеъмолининг автоматлашган назорат тизимини жорий қилиш ҳамда ирригация тармоқларида бар қатор таъмирлаш ишлари кўзда тутилмоқда [3].

2021 йилда бу йўналишдаги ишларни янада ривожлантириш мақсадида Фарғона шаҳрида «Ферғана агродрип» МЧЖ томонидан томчилатиб суғориш

тизимининг бутловчи қисмларини ишлаб чиқариш йўлга қўйилди [1] Соҳага илм-фан ютуқлари жорий этилиб, 2021 йили вилоятда 20 минг гектар майдонларни лазерли қурилмалар ёрдамида текислаш белгилаб берилди. Янги тизимда 21 та тик қудуқни ишлатишга 1 нафар мутахассис бириктирилиб, илгари бир соатда ўчириб-ёқилган қурилмалар атиги 2 дақиқада ишга туширилади. Кучли ёмғир, шамол ёки авария ҳолатларида 200 дона қудуқни марказий диспетчерлик пункти орқали «онлайн режим»да бир мартаба ўчириш натижасида 72,5 минг. кВт электр энергия, 33 млн. Сўм маблағ иқтисод қилинади.

Юкоридагилардан келиб чиккан ҳолда таъкидлаш лозимки, Ўзбекистонда сув хўжалиги тизими тарихининг замонавий даврини тадқиқ этиш бугунги кунда муҳим аҳамият касб этади. Тежамкорлик билан боғлиқ омилкорлик кейинги йилларда мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида амалга ошириляётган ислохотлар жараёнида сув ресурсларидан унумли фойдаланиш бўйича давлат сиёсати даражасидаги муҳим ислохотлар амалга ошириб келинаётганлиги диққатга сазовордир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Халқ сўзи газетаси (он-лайн) 2020 йил 28 сентябрь.
2. www.lex.uz
3. <https://uza.uz/>
4. <http://uz.infocom.uz/>

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABINING 9-SINFIDA EHTIMOLLIKLAR NAZARIYASINI O‘QITILISHI

Abdujalilova Muxlisaxon Abduxalil qizi

Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi

Ehtimolliklar nazariyasi tasodifiy hodisalar orasidagi hog‘lanishlarni, qonuniyatlarni o‘rganish va ulardan kelib chiqadigan xulosalarni amaliyot masalalarini yechishga qo‘llashga bag‘ishlangan fandır.

Ehtimolliklar nazariyasining asosiy tushunchasi “tasodifiy sinov” yoki tasodifiy tajribadir. Bu tushunchalar ekvivalentdir.

Tasodifiy tajribaning natijasi elementar hodisa deyiladi, u ro‘y berishi yoki bo‘rmasligi mumkin. Tajriba elementar hodisalardan faqat bittasi bilan tugaydi. “Elementar hodisa” atamasi bilan bir qatorda "elementar natija" atamasi ham sinonim sifatida ishlatilishi mumkin.

Umumiy belgilash uchun elementar hodisalarni lotin alifbosining kichik harflaridan foydalanishni tavsiya qiladi: a, b, c, d . Lotin alifbosining bosh harflari A, B, C va boshqalar bilan tasodifiy hodisalarni belgilash uchun tavsiya etiladi. Xuddi shu harflar, ularning ustiga chiziq qo‘yilsa, bu hodisalar A, B, C va boshqalarga qarama-qarshi hodisalar ekanligini ko‘rsatadi.

	Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida Anvar Obidjon ijodini o‘rganishning tarbiyaviy ahamiyati	
106	Shomurotov Sharofiddin Shukurjon o‘g‘li Mustaqil O‘zbekistonda suv resurslarini boshqarish sohasidagi islohotlar	441
107	Шомуротов Шарофиддин Шукуржон ўғли Мустақил Ўзбекистонда сувни тежовчи технологияларнинг жорий қилиниши	443
108	Abdujalilova Muxlisaxon Abduxalil qizi Umumiy o‘rta ta’lim maktabining 9-sinfida ehtimolliklar nazariyasini o‘qitilishi	446
109	Xaydarova Dilorom Abduxamidovna Mediata’lim – yoshlarni salbiy axborotlardan himoya qilishning muhim omili	449
110	Xaydarova Dilorom Abduxamidovna Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish muammosini yechish yo‘llari	453
111	Хонбабаев Шохрухбек Дилшоджон угли Факторы, влияющие на развитие национальных и общекультурных компетенций у студентов	458
	Muzaffar Ummatovich Kurbanov Management of the innovation activities of the school pedagogical community in the digital economy	464
112	Тошматов Шухратжон Абдуқосимович Туркистон қишлоқ хўжалигида “ҳарбий коммунизм” сиёсати ва унинг оқибатлари	470
113	Jasurbek Kurbanov Issues of formation of intellectual-innovative competence in the new Uzbekistan education system	477